

Čas letí ako bláznivý alebo Fenomén času v slovenskom metaforickom vyjadrení

Eva Čulenová, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica,
eva.culenova@umb.sk

Kľúčové slová: čas, konceptualizácia, metafora, personifikácia
Key words: time, conceptualisation, metaphor, personification

Úvod

Čas je v ľudskom vedomí ponímaný nielen ako jedna zo základných ontologických kategórií, ale najmä ako veličina, ktorá významne ovplyvňuje život človeka: ubera človeku zdravie a skraca mu život, ovplyvňuje jeho vzťah k okoliu, mení jeho recepciu sveta a ľudí, modifikuje spôsob jeho života. Hoci nie je dokázaná jednosmerná kontinuálnosť času vo vesmíre, človek vníma čas z pozície organizmu žijúceho na pohybujúcej sa planéte.

V národnom vedomí každého spoločenstva, resp. v národnom obraze sveta daného kolektívu, je čas interpretovaný špecificky a pomerne často, a to najmä z dôvodov odlišných životných podmienok spoločenstva.

V príspevku sa orientujeme na priblíženie všeobecne používaných metafor a idiémov, ktoré reflektujú zložitý fenomén času, na ich analýzu so zámerom na ich základe odhaliť jeho ponímanie a chápanie, čo nám čiastočne umožňuje pochopiť nielen obraz sveta Slovákov, ale aj našu kultúru a mentalitu.

1. Metafora ako prostriedok interpretácie sveta

Je známe, že skúsenosti človeka, okolnosti jeho života a orientácie vo svete sú interpretované aj v metaforách. Tie „... prestupujú nielen náš každodenný život, a to nielen v jazyku, ale aj v myslení a v činnosti. Náš obyčajný pojmový systém, v rámci ktorého jednak myslíme, a jednak aj konáme, má v podstate metaforickú povahu.“ (Lakoff, Johnson, 2002, 9) Pojmy, ktorými sa riadi naše myslenie, nie sú len záležitosťou intelektu, ale „...štruktúrujú všetko, čo vnímame, ako sa pohybujeme vo svete, ako vzťahy si vytvárame k ostatným ľuďom.“ (Lakoff, Johnson, 2002, 15) Metaforický základ jazyka národa je chápaný ako báza poznatkov o kultúre a jazyku, mentalite národa, pričom sa podieľajú na odhaľovaní ideológie epochy, historickej bázy, svetonázorových pozícií konkrétneho národa a konkrétnych javov spoločenského života národa (Demjanová, 2010). „Prostredníctvom nich sa demonštrujú v jazykových prejavoch epochy kultúrne hodnoty, ich percepcia a objektivizácia spoločnosťou, mentalita a obraz človeka, ktorý je v nacionálnom charaktere zakomponovaný. Každá kultúra ako systém a štruktúra zároveň deklaruje určitý systém konvenčných znakov, kódov, hodnôt a špecifických symbolov, pričom sú im imanentné významy, odkrývajúce sa pred privilegovanými nositeľmi – tými, ktorí ovládajú spôsoby dekodovania semiotických systémov a kultúrnych kódov. Kultúrne hodnoty v materiálnej a duchovnej podobe sa priamo vzťahujú k mytologicko-archetypálnemu fundamentu kultúry ako komplexu špecifik konkrétneho národa, sú jeho súčasťou a prezentujú sa ich objektivizáciou vo forme verbálneho, duchovného, sociálneho alebo materiálneho produktu.“ (Demjanová, 2010).

Skúmanie metaforického a frazeologického korpusu daného spoločenstva umožňuje odhaliť a analyzovať jeho kolektívne skúsenosti, zážitky, mentalitu, vnímanie sveta a bezprostredného okolia, poskytuje teda možnosť vidieť špecifické etnické črty daného spoločenstva (bližšie: http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia/).

Keďže metafory sú interpretáciami recepcie sveta, reflektujú predovšetkým tie substancie a okolnosti, ktoré sa bezprostredne dotýkajú človeka ako druhu. Ide predovšetkým o reflexiu:

- seba samého ako osobnosť (napr. dnes som vygumovaný; aj ty si prídeš na svoje, vidí sa v pozícii poloboha) – **sebareflexívne metafory**;
- priestoru, v ktorom sa človek a objekty okolo neho vyskytujú (mám ho v zornom poli; je to priamo pred tvojím nosom, je to v centre jeho záujmu, ocitol sa mimo diania) – **priestorové metafory** (sem patria aj orientačné metafory, ktoré organizujú orientáciu v priestore: hore – dole, dopredu – dozadu, dovnútra – von, smerom k – preč od, hlboký – plytký, centrálny – periférny; bližšie: Lakoff, Johnson, 2002, 26, sčasti aj metafory nádoby /termín podľa: Lakoff, Johnson, 2002, 43/), napr.: je plný nádejí, jej predpovede sa naplnili, ideme von z lesa/ dovnútra lesa – chápanie priestoru okolo seba v podobe nádoby je charakteristické pre ľudské nazeranie na svet. Človek sám seba vníma ako jeden z objektov, ktorý sa nachádza v tejto nádobe, ktorá má hranice a je možné do nej vkladať a vyberať objekty. Človek je však taktiež bytosť ohraničená a oddelená od okolitého sveta povrchom svojej pokožky, a preto každý z nás je taktiež nádoba s povrchom, ktorý nás oddeľuje od okolia s orientáciu dovnútra, napr.: zima mu kožuch vyduje. Týmto spôsobom teda vnímame aj všetko okolo seba);
- času, v ktorom žije (zima nám búcha na dvere) – **chronoreceptívne metafory**;
- vlastností, ktoré má človek a veci/ javy okolo neho (tichý ako myška) – kvalitatívne metafory;
- činností svojich a iných ľudí a dejov okolo neho (hrá mŕtveho chrobáka; pekne sa na tom nabalil) – **aktoreceptívne metafory**;
- stavov a podmienok, v ktorých sa nachádza on sám a jeho okolie (ruplo mu v bedni; je celý bez seba od strachu) – **kondicionálne metafory** (termíny podľa autorky).

Metaforický (a frazeologický) inventár jazykov odhaľuje teda orientáciu človeka vo svete a obsahuje ich interpretácie, z toho potom vyplýva ich antropocentrická povaha: objekty sa nachádzajú na miestach, ktoré človek vníma zo svojho uhla, napr.: tú knihu máš rovno pred nosom; sú veľké alebo malé v závislosti od reflexie veľkosti svojho vlastného tela (je veľký ako hora /hora je vyššia než človek/). Aj objekty získavajú parametre ľudského tela, napr.: ucho džbánu, päta (úpatie) hory, hlavička dokumentu a pod.. Priestor takisto získava rozmery podľa reflexie rozmerov ľudského tela, napr.: lúka je obrovská, hora je vysoká, chrobáčik je maličký, polička je vo výške našich očí a pod. Stavby a javy sú v závislosti od reflexie toho, čo je pozitívne alebo negatívne, je buď hore, alebo dole, napr.: nálada sa mu pozdvihla, klesol na duchu, slnko vystúpilo vyššie, noc padla na údolia, upadol do hlbokého spánku a pod. Takisto všetko, čo súvisí so životom, vitalitou, svetlom, zdravím, silou, dynamikou a pod. je v ľudskom vedomí hore (resp. vpredu), opačné javy sú vnímané ako dole (resp. vzadu): jeho život úspešne napreduje ďalej, chorobu nechal za sebou, je na vrchole svojich síl, má vrcholnú formu, je na vrchole rebríčka vo výkonoch, zdvihol sa vietor, ten človek má nadhľad, jeho moc upadá, upadol do depresie, padol na samé dno, slnko zapadá do mora/ za hory a pod. (bližšie: Lakoff, Johnson, 2002).

2. Metaforická interpretácia času

Každý druh metafor, ktoré sme klasifikovali v predchádzajúcej časti, predstavuje zrkadlo veľkého výseku jazykového obrazu sveta daného spoločenstva. Aj na základe nich je možné pomerne spoľahlivo rekonštruovať jazykový obraz sveta konkrétneho národa. Ide však o veľmi širokú problematiku, preto nás v našom príspevku zaujímajú najmä chronoreceptívne metafory, teda metafory, ktoré reflektujú a interpretujú fenomén času. Tento jav je možné sledovať z viacerých uhlov, a to najmä podľa toho, či je čas vnímaný ohraničene, ako istý časový úsek (napr. deň, mesiac, rok a pod.), alebo všeobecne ako ontologická kategória.

a) Chronoreceptívne metafory reflektujúce časový úsek

Ide o taký typ idiómov (zahŕňame sem aj frazeologizmy, pranostiky, personifikácie a pod.), ktoré reflektujú a interpretujú čas a) ohraničene – ako istý časový úsek, alebo b) všeobecne ako ontologickú kategóriu. Ich spoločným menovateľom je fakt, že oba menované druhy prejavujú antropocentrickú tendenciu, to znamená, že čas je recipovaný a interpretovaný výlučne z pohľadu človeka. Medzi recepciou a interpretáciou týchto dvoch druhov chronoreceptívnych metafor je však na druhej strane určitý rozdiel, ktorý sa snažíme objasniť v nasledujúcich pasážach.

→ Najvýraznejšie idiómy explicitne reflektujúce a hodnotiace časové úseky také frazeologizmy, ktorých je najmarkantnejšie je tu zastúpená **personifikácia**. Výrazným príkladom sú v tejto oblasti najmä pranostiky. V ich prípade je jednotlivým dňom je v liturgickom aj vo svetskome kalendári priradené konkrétne meno, preto sa v pranostikách daným menom označuje konkrétny termín, čo uľahčuje orientáciu v čase, zabezpečuje zrozumiteľnosť, zapamätateľnosť a presnú identifikáciu daného termínu. Je teda prirodzené, že v tomto type frazeológie došlo k personifikáciám. Personifikácia pokrýva široké spektrum metafor, z ktorých každá reprezentuje prístup človeka/ kolektívu k sebe samému a ku svojmu okoliu. V personifikáciách je často čas chápaný v nasledujúcich konotáciách:

Časový úsek ako pracovník

svätý Antonín poustevník prináša ľad, alebo jej láme; nemá-li žiadny, vyrobí ho hneď; svätý Vigil z ľadu mosty zřídil; Jozef mosty stavia, Ďuro do poľa vyháňa; svätý Teodul jarný vetrik podul; Svätá Žofia ľan rozsieva; sv. Vít dáva tráve piť

V týchto frazeologizmoch vystupuje istý termín (dátum) ako činiteľ, ktorý vykonáva istú činnosť, alebo ako výrobca, ktorý niečo vyrába, konštruuje. Časovému úseku sa prisudzujú ľudské myslenie a konanie, je prezentovaný ako pracovník na poli alebo na hospodárstve.

Časový úsek ako objekt s povrchom

svätá Apolena býva v mlze zahalena /ako v kabáte/; Eudokie príznívá, ale blátivá /povrch z blata/; sv. Tiburci má byť už zelený /zelený povrch/, potí-li se Dominik, bude Marek ještě v kožiše /oblečený povrch/

Objekt, ktorého povrch je jazykovo zhmotňovaný v slovenských pranostikách, väčšinou predstavuje človeka, ktorého povrch (pokožku) je potrebné alebo nutné zahaliť, a to predovšetkým pod vplyvom vonkajších okolností (napr. vplyvom chladného/ teplého počasia a pod.), pričom sa objekt významovo zahaluje do podoby kabáta s istou farbou.

Časový úsek ako emocionálny a zmyslový človek

potí-li se Dominik, bude Marek ještě v kožiše; Ďuro i Marek, mrazom se zalek; svätá Tonička mívá často uplakaná očička; svätý Ivan býva plačlivý pán; Magdaléna rada plače

Časový úsek ako zvestovateľ, prognostik

Veľký piatok pochmúrny, zvestuje rok neúrodný; Jaro zvestuje Zvestovanie, ale zimu ešte nevyháňa; sivý svätý Ján veští dobrý rok; vyjasnená obloha v deň Romana veští dobrý rok

Časový úsek ako (ne)majetný človek

svätá Agáta na sneh býva bohatá; sv. Anna žitečka sa nažne /už ho má/; ber, Michale, čo boh daje

Časový úsek ako pekný/ škaredý človek

ak bude pekný Bartolomej, na peknú jeseň máme nádej; Urban krásny, vyjasnený, hojným vínom nás odmení

Časový úsek ako žiadateľ/ prosebník/ veliteľ

svätý Prokop prosí, nech slniečko svieti; svätá Margita volá žencov do žita;

Časový úsek ako človek s fyzickými problémami a prejavmi

Michal snehom kýchal; Michal zimu dýchal; Martin sa nám došťal, ak i Ondrej nebudeme mať v zime snehy; keď pluh i zem ryje, zima ešte žije

Personifikácia je prirodzená pre človeka, pretože dáva zmysel javom v ľudskom svete, a to v kategóriách, ktorým je človek schopný porozumieť na základe vlastných cieľov, motivácií, činností a charakteristík (Lakoff, Johnson, 2002, 48). V prípade pranostík personifikácia spĺňa aj dorozumievaciu funkciu: prostredníctvom vlastných mien sa konkretizuje presný termín, preto je jednoduchšie zapamätať si dané termíny. Pranostická frazeológia v slovenčine predstavuje jednotlivé časové úseky ako plnohodnotného človeka s vlastnosťami, potrebami a fyzickými prejavmi.

→ **Metafora objektu na ceste** je v slovenskej frazeológii taktiež veľmi výrazne zastúpená: na svätého Knuta prichází zima krutá; čo január zameškal, to február doháňa (dobieha); Hromnice, zimy polovice; prešli Hromnice, koniec sanice; den svätého Filipa prinese buď požeňnaní alebo lopocení; na svätého Norberta už zima ide do čerta; po Medarde ostrá zima už nechodí; na svätého Šimoniše prikráda sa zima tiše; svätý Teodor -- mrazy lezou z hor; na Trí krále o krok dále, na na Nový rok o slepičí krok; čo má začiatok, má aj koniec; čo sa vlečie, neutečie

Čas je v mnohých jazykoch štruktúrovaný na základe metafory čas je pohybujúci sa predmet, a to s budúcnosťou s pohybom smerom k človeku (príde zima, zima už prešla, blíži sa leto, ...). Príslovia čas letí je tiež metaforou čas je pohybujúci sa predmet. Človek je však obrátený tvárou k budúcnosti, preto sú v jazykoch časté metafory, napr. obraciame sa k letu; blížíme sa k udalostiam, ktorým čelíme; vyzeráme (očakávame) príchod Vianoc a pod. Vďaka metafore čas je pohybujúci sa predmet získava čas predozadnú orientáciu: orientácia času je totiž na jednej strane orientovaná dopredu (pred nami sú letné dni /budúcnosť je vpredu/); (zima je za nami /minulosť je vzadu/). Na druhej strane je však budúcnosť chápaná vzadu a minulosť vpredu (v nasledujúcich týždňoch /budúcnosť/; v predchádzajúcich týždňoch /minulosť/), pretože pojem nasledujúci predpokladá existenciu niečoho minulého a pojem predchádzajúci predpokladá existenciu niečoho budúceho. Máme napríklad situáciu, keď je medzi nami a kameňom strednej veľkosti lopta, a človek povie: Lopta je pred kameňom., lebo lopta je bližšie k človeku, hoci kameň je v tomto prípade vpredu. Kameň tým získal predozadnú orientáciu (no nie je to univerzálna črta, existujú jazyky s obrátenou orientáciou). Pohybujúce sa predmety však všeobecne získavajú predozadnú orientáciu v tom zmysle, že predná časť je v smere pohybu, teda aj čas je chápaný rovnako – ako predmet s predozadnou orientáciou (metafory ako: tvárou k približujúcim sa udalostiam; postavíme sa čelom k blížiacemu zime a pod.). Z toho vyplýva, že blízke budúce časy sú obrátené k človeku, všetky ďalšie časy sú ďalej v budúcnosti a všetky budúce časy sú za prítomným časom. To isté platí aj pre minulé časy (porov. bližšie. Lakoff, Johnson, 2002, s. 55 – 57). To dokazuje aj jazyková organizácia metafor: zima sa blíži; nasledujúce dni; prešli Hromnice; zima sa prikráda.

Okrem chápania času ako pohybujúceho sa objektu jazyky interpretujú aj ponímanie času ako stacionárneho objektu, pričom človek je pohybujúci sa predmet: prechádzam sa v minulých rokoch, blížíme sa k Vianociam; vstúpili sme do osemdesiatich rokov.

No obidva prípady majú spoločný menovateľ, a to fakt, že nás čas míňa odzadu dopredu (porov. Lakoff, Johnson, 2002, s.58). Človek si teda čas predstavuje ako cestu, ktorá vedie zozadu dopredu, pričom

- človek ako objekt sa nachádza niekde na tejto ceste (blížime sa k Vianociam);
- čas je pohybujúci sa objekt (prichádza zima).

Človek teda vníma minulosť ako čas bežiaci za ním a budúcnosť ako čas bežiaci pred ním. Dokazuje to aj výber lexiky súvisiacej s pohybom času: ísť, bežať, letieť, vliecť sa, blížiti sa, minulý, prítomný, budúci, čas je pred nami a pod.

→ **Časový úsek ako cenný tovar a investícia** (termín podľa: Lakoff, Johnson, 2002, 20) plytvá svojím časom; investovala som do toho veľa času; nemá čas, na to, aby ho venoval tej práci, treba si svoj čas lepšie zorganizovať; rezervujte si na to hodinu; ostalo ti trochu času?; ukradni si trochu času pre seba; premrhala som svoj čas; veľa času som do toho dal a pod.

Podľa Lakoffa a Johnsona (2002, 20) je čas v našej kultúre (európskej, pozn. autorky) chápaný ako veľmi obmedzený zdroj prostriedkov, ktorého je nedostatok. Najvýraznejšie toto (európske) ponímanie reprezentuje fráza čas sú peniaze, ktorá sa vzťahuje všeobecne na čas ako na kategóriu. Najčastejšie sa však táto idea viaže na isté časové úseky, prípadne na taký krátky časový úsek, ktorý je spätý s istou situáciou alebo akciou. Čas je totiž v európskej kultúre (sem zahrňame aj územia mimo Európy, na ktoré však Európania priniesli svoju kultúru) reprezentovaný limitami, predovšetkým finančnými, napr. hodinovou, týždennou, mesačnou mzdou, limitami programov, limitom denného rozvrhu, limitom telefónnych hovorov, napojenia na internet a pod. Lakoff a Johnson konštatujú, že takáto reflexia času je pomerne mladá, pretože ju priniesla až priemyselná revolúcia. Avšak iné kultúry je takéto chápanie času cudzie (porov. Lakoff, Johnson, 2002, 20).

→ **Metafora námahy**

Námaha sa v ľudskom vedomí spája s vyvíjaním sily a s plynutím času: kým pred istým bodom v čase nebolo potrebné vyvíjať istú silu/ námahu, po istom bode je to potrebné. Nie je totiž možné namáhať sa stále, preto sa pojem námaha spája len s istým časovým výsekom, a teda sa predpokladá v istom bode na časovej osi aj jej ukončenie. Námaha má vo vedomí človeka taktiež vzostupnú tendenciu: na počiatku nie je, potom sa používanie sily/ námahy stupňuje, až sa nakoniec ukončí (na sv. Valentína zima siliť sa počína; ak sa zima cez február nevysilí; kým tam prídeš, úplne sa vysilíš; dobehni a oddýchneš si; keď to dorobíš, vtedy si môžeš oddýchnuť; v tejto situácii sa poriadne spotíš /náročná situácia, ktorá má svoje trvanie, ale má v čase aj svoj koniec, a teda bude aj koniec stresu/námahy). Ako vidno, námaha ako ľudský stav sa teda vo vedomí spája aj s ideou pohybu po priamke, prípadne po ceste.

→ **Metafora dobra/ mladosti/ krásy a zla/ staroby/ škaredosti**

čo dobré býva, to rýchly koniec mívá (zo záp. Slovenska); aj krásny mladík bude raz starý ; mladosť – radosť; mladosť – pochabosť; aký začiatok, taký koniec a pod.

V ľudskom vedomí sa často spája začiatok s krásou, mladosťou, sviežosťou, novotou a pod., koniec býva často interpretovaný a ponímaný ako staroba, prípadne nepeknosť, ako niečo menej pozitívne, niekedy konce evokujú tmu, prípadne noc. Súvisí to s prirodzeným ľudským vnímaním času ako objektu pohybujúceho sa na priamke. Človek sám seba vníma ako organizmus, ktorý podlieha jednosmernému chodu času, pričom sa vyvíja, získava skúsenosti, starne. Deň je ráno svieži a svetlý, postupne sa stmieva, až príde tma (noc), teda sa deň uchýli ku koncu. Slnko ráno vyjde, prechádza sa po oblohe a k večeru zapadá/ zachádza/ schováva sa. Narodenie dieťaťa je prezentované ako svitanie, staroba ako súmrak života. Preto je v súvislosti s plynutím času pojem začiatok väčšinou konceptualizovaný ako niečo dobré, koniec ako niečo pesimistické, negatívne.

Takéto ponímanie nachádzame v európskej kultúre, teda v kultúrach, v ktorých rezonujú tradície pochovávania do zeme. Nie všetky kultúry však chápu koniec života ako niečo negatívne a smutné, naopak, smrť oslavujú nie ako koniec, ale začiatok ďalšieho života, pozitívny začiatok niečoho nového, lepšieho a krajšieho.

b) Chronoreceptívne metafory reflektujúce a interpretujúce čas vo všeobecnosti

→ Tieto metafory reflektujú a väčšinou hodnotia čas ako fenomén, ktorý má isté vlastnosti, prípadne ktorý je človeku nápomocný, alebo, naopak, škodí mu:

čas (a trpezlivosť) ruže prináša; čas je najlepší lekár/ čas všetko vylieči/ čas všetko zahojí;; čas platí, čas trati; čas všetko ukáže

V tomto prípade ide opäť o personifikáciu, prostredníctvom ktorej čas získava ľudské vlastnosti a schopnosti.

→ Čas je takisto prezentovaný ako jav, ktorý (človeku) niečo uberá: čas nečaká nikoho; čo príde, to aj odíde; časom sa všetko minie; hodina za hodinou a deň sa chýli ku koncu;

Slová ako: nečakať, nikoho, odísť, minúť, chýliť sa ku koncu a pod. viažu na seba negatívne konotácie, z čoho badať aj druhú stranu chápania vplyvu času, teda ako niečo, čo smeruje k ukončeniu niečoho (napr. života, dňa a pod). Slovesá však referujú na vnímanie času ako na pohybujúci sa objekt, ktorý sa pohybuje jednosmerne na priamke.

→ **Čas ako objekt pohybujúci sa v jednom smere po priamke**

Metafory ako čas letí, čas beží (ako opretek), ktoré sú veľmi rozšírené, asi najlepšie vystihujú jeho chápanie zo strany človeka. Letieť/ bežať môže niečo len jedným smerom (inak by sme povedali: poletovať, kľučkovať, pobehovať a pod.), pohybuje sa to z nejakého začiatku a smeruje do potenciálneho konca. Toto ponímanie, samozrejme, odporuje vedeckému obrazu času, o ktorom sa doteraz predpokladalo, že je nekonečný, dokonca, že vesmírny čas existuje nie vo forme priamky, ale vrstiev v podobe akýchsi strán v knihe. Kopíruje však systém biologickej existencie na planéte a systém jej života.

Záver

V slovenskej idiomatike nachádzame veľa referencií na kategóriu času. Je to prirodzené, pretože človek je jeden z biologických druhov nachádzajúcich sa na planéte Zem, ktorej pohyb určuje striedanie dňa a noci, plynutie rokov. Určuje teda aj ľudské vnímanie tohto pohybu, a to v podobe plynutia času. Keďže sa z nášho pohľadu strieda deň a noc, tma a svetlo, zima a teplo, naše telo rastie a vyvíja sa, takisto aj iné biologické druhy, reflektujeme tieto javy v rámci minulosti, prítomnosti a budúcnosti (tie, samozrejme, ešte v závislosti od spoločenstva jazyky rozdeľujú konkrétnejšie). Z toho vyplýva, že človek prirodzene vníma čas ako plynúci/ pohybujúci sa po priamke, a to jedným smerom. Táto recepcia však nemusí zodpovedať vedeckému obrazu času, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou má iné charakteristiky.

Slovenská idiomatika reflektuje čas dvojako:

- a) ako viac či menej ohraničený úsek, ktorý má buď ľudské vlastnosti, a teda sú idiomy budované vo forme personifikácií, alebo je čas chápaný v rôznych súvislostiach (ako pohybujúci sa objekt na ceste, ako podmienka námahy, krásy, mladosti, svetla, čerstvosti, ako dôsledok staroby, tmy, škaredosti a pod.);
- b) vo všeobecnosti ako objekt pohybujúci sa jedným smerom na priamke, alebo v súvislosti s človekom ako niečo, čo mu pomáha alebo škodí a čo ovplyvňuje kvalitu a kvantitu jeho života.

Tieto súvislosti sa v chápaní slovenského človeka prejavujú aj konkrétnejšie: napr. frázy, ako zima búcha na dvere, prišla k nám jeseň a pod. referujú na to, že človek sa na priamke nachádza v istom bode a čas ako pohybujúci sa objekt prichádza v zadoprednom smere k nemu. Metafory ako vrátila sa zima; opäť sa objavilo leto zasa reflektujú ako čas pohybujúci sa v predozadnom smere, pričom človek ako statický objekt sa nehýbe z jedného bodu nachádzajúci sa na priamke, po ktorej „letí/ beží“ čas. Naopak, metafory typu blížime sa k Vianociam; prišli sme načas zasa referujú na to, že časový úsek je statický objekt, avšak pohybuje sa človek, a to smerom k nemu. Stále však v tomto ponímaní rezonuje jednosmerná priamka, na ktorej sa viac či menej v pohybe nachádza človek aj čas. Obraz jednosmernej priamky sa prezentuje aj v referenciách na vývoj človeka ako organizmu (napr. v súvislostiach mladý – starý), na stav organických objektov a javov (svieži, čerstvý – starý, suchý; mäkký -- tvrdý), na „pohyb“ dňa – teda na striedanie dňa a noci (ráno – večer; svetlo – tma) a pod.

Človek teda vníma kategóriu času 1. výrazne a výlučne zo svojho pohľadu, a to s 2. ohľadom na seba samého, antropocentricky.

1. Človek je biologický druh žijúci na pohybujúcej sa planéte. Vidí striedanie sa dňa a noci, vývoj organizmov, preto chápe čas v pohybe, v plynutí.

2. Keďže človek identifikoval čas ako kategóriu, prípadne entitu, existujúcu v jeho priestore, pozoruje, že táto entita ovplyvňuje kvalitu a kvantitu jeho života. Snaží sa pochopiť ju, jej charakteristiky. Bez vedy však nie je schopný pochopiť čas, preto mu pripisuje ľudské vlastnosti, snaží sa odhaliť, ako čas na neho vplýva akým spôsobom modifikuje kvalitu a kvantitu jeho života. Z toho dôvodu je antropocentrické stanovisko prirodzené.

Literatúra

DEMJANOVÁ, Nikoleta. 2010. *Metafora ako podmienka jazykového zobrazovania a chápania sveta. (Náčrt kognitívnej analýzy politickej metafory ako kontinuálnej súčasti politického diskurzu)*. In: Jazyk a kultúra. č. 1/2010

[online: www.ff.unipo.sk/jak/1_2010/demjanova.pdf]

LAKOFF, George – JOHNSON, Mark. 2002. *Metafory, ktorými žijeme*. Brno : Host – vydavateľství, s.r.o. 2002. [orig.: Chicago, Illinois : The University Press of Chicago, 1980.]. Preklad: Mirek Čejka. ISBN 80-7294-071-6. 270 s.

Zdroje

Etnická špecifickosť frazémy

http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia/

Summary

The article *Time flies or The Phenomenon Time in Slovak Metaphorical Expression* is orientiered on topic of Slovak world conceptualisation with the orientation on reception of time. The author bases on the assumption that every nation conceptualises the world by its own way which depends on its history, geographical and climatical conditions, social structure etc. It means that every nation perceives time by its own way too. The author wants to complete and to analyze these idioms and phraseology in Slovak language which refer to the time in her research following:

1. complete slovak phrases which refer to the aspect of time;
2. to do a klasifikation of it following the semantical aspect;
3. to do detailing linguistic analysis (mainly semantical);
4. to do a general conclusions noting the specifications of Slovak nation and its reception of time.

The conclusion of the article contains of these statments: slovak idioms refer to the time by two ways:

1. time is perceived as bounded section – in this cause the time has human qualities often or it is perceived in spread context connected with the human;
2. time is perceived as common phenomenon but with the connect with the human.

In every cause is time perceived as the moving object on the line.